

Stjepan Kušar

Odlučnost i briga

(*Bitak i vrijeme*, §§ 39-44, 54-66)

Temu odlučnosti i brige¹ valja sagledati u cjelini Heideggerova *Bitka i vremena*. Heidegger naime postavlja svoje glavno pitanje o smislu bitka na originalan način, različit u odnosu na tradiciju filozofijskog mišljenja sve do njegova vremena: on traga za smislom bitka polazeći od onog bića koje bitak iskušava kao svoje vlastito bitisanje² te se stavlja u refleksivan odnos prema samome sebi, i to baš utoliko što samo sebe iskušava kao ‘mjesto’ na kojem se pitanje o bitku i o smislu bitka kao takvo javlja. To istaknuto biće Heidegger naziva *Dasein*, tu-bitak – to je zapravo čovjek, ali sagledavan u samo jednoj, za Heideggera presudnoj perspektivi: ukoliko je on »*das Da des Seins*«, ono ‘tu’ (lokalitet, mjesto) na kojem se bitak »otkriva« i ujedno skriva.

U tome pak da je čovjek ono ‘tu’ bitka najavljuje se jedna njegova daljnja odrednica: on je bitak-na-svijetu (*das In-der-Welt-sein*)³: čovjek naime nije tek »u svijetu« poput predmeta koji se nalazi

¹ Njemački nazivak *Sorge* pokriva u hrvatskom i »brigu«, a dijelom i »skrb«. – Brojevi u tekstu odnose se na *Sein und Zeit*, 19. izd., Tübingen 2006; (dalje: *SuZ*). – Zahvaljujem prof. dr. Ozrenu Žunecu što je pročitao moj tekst u Orebiću te snimio i dostavio mi tijekom rasprave.

² Kad želim jasnije istaknuti glagolski vidik pojma bitka, rabim glagol »bitisati« – u smislu kako sam ga više puta čuo, usp. npr. jednu izreku koju sam čuo u Bosni: »Misa bitisa, osta Mujo nekršten« – bitisati = biti, ali kao nešto što se događa(lo), ovdje u aoristu: *bí*.

³ Izraz *In-der-Welt-sein* prevodim kao »bitak-na-svijetu« polazeći od uobičajenog izraza »na svijetu«, npr. u izrazima: »toga ima/nema na svijetu«, »tako si već dugo na svijetu, a još ...«, »doći na svijet«, »biti na svijetu« i sl. Time se izbjegava shvaćanje onog »*In-sein*« kao »biti-u«, što je kategorijalna značajka vlastita biću koje nije tu-bitak (usp. *SuZ* 53-54); »*In-Sein*« (biti-na) je pak egzistencijal, ontološka značajka samo onog bića koje bitiše na način tu-bitka (isto mj.; *SuZ* 12-13).

u nekom drugom predmetu (npr. odijelo u ormaru), nego je on »na svijetu« u smislu izraza »doći na svijet i biti na svijetu« kao na onom prethodećem otvorenom koje otvara i omogućuje suigru svih mogućih odnosa u kojima tu-bitak bitiše.

Fenomenologijska metoda istraživanja otkriva način bitisanja tu-bitka: on jest bitak-na-svijetu čiji su glavni strukturni momenti »svijet« i »biti-na« koji su povezani u »samosti« (*Selbst*). To troje – svijet, samost i biti-na – »tvore« bitisanje tu-bitka kao bitka-na-svijetu, ali tek tjeskoba (*Angst*) otvara tu-bitak kao bitak-na-svijetu u njegovoj cjelovitosti i strukturiranosti. Na pitanje: *kako* tu-bitak jest, odgovara se: on jest kao bitak na svijetu otvoren tjeskobom pred onim »ništa« i »nigdje«. Na pitanje pak *što* tu-bitak jest, odgovara se: ontološki sagledan, on jest briga. Termine »tjeskoba« i »briga« valja uzeti u njihovu ontologijsko-egzistencijalnom značenju: u njima se otkriva strukturiranost tu-bitka kao cjeline kojoj je stalo do nje same i kao jedinstvo načinâ na koje se tu-bitak kao on-sam odnosi prema samome sebi i prema otvorenosti svijeta, tj. prema mogućnostima svog vlastitog bitisanja koje mu se otvaraju.

Našu temu kanimo obraditi tako što ćemo tematizirati brigu i tjeskobu; potom valja pokazati kako cjelina tako otvorena tu-bitka ima svoj istaknuti i pravi način bitisanja u prethodećoj odlučnosti (*vorlaufende Entschlossenheit*) za čije je otkrivanje od presudne važnosti analiza fenomena savjesti, »zova brige« (274). Time je postignuto fenomenosko tlo na kojem se razrađuje »vremenovanje kao ontološki smisao brige« (323).

1.

Heideggerova analiza brige dolazi nakon onih poglavlja *Bitka i vremena* u kojima je tematizirana ontološka konstitucija tu-bitku bitno pripadajuće otvorenosti (*Erschlossenheit*). Ova se konstitui-

ra kao raspoloženje ili oćućenost⁴ (*Befindlichkeit*), razumijevanje (*Verstehen*) i govorenje (*Rede*). Svagdašnji način bitisanja otvorenosti označen je brbljanjem (*Gerede*), znatiželjom (*Neugier*) i dvoznačnošću (*Zweideutigkeit*). U tome se očituje mobilnost srozavanja (*Verfallen*), tj. samopredanja tu-bitka onom bezličnom i neautentičnom (*das Man*) koje prikriva izravni uvid u egzistencijalnost i faktičnost tu-bitka. Tu-bitak pak ek-sistira faktično, tj. njega karakterizira bačenost (*Geworfenheit*), onaj »način bitisanja bića koje *jest* svaki put njegova vlastita mogućnost« (181). To znači: čovjek, tu-bitak je ono biće koje samo sebe razumijeva u svojim mogućnostima i iz svojih mogućnosti; ono ek-sistira nabacujući se u svoje mogućnosti, ono je nabačaj (*Entwurf*). Imajući to u vidu Heidegger tematizira »prosječnu svagdašnjicu tu-bitka« kao »propadajuće-otvoreni i bačeni, samog sebe nabacujući bitak-na-svijetu kojemu je u njegovu bitisanju pri »svijetu« i u njegovu bitku-s-drugima stalo do njegove same i najvlastitije možnosti⁵ bitisanja« (181). Postavlja se pitanje: Dade li se ta strukturirana cjelina svagdašnjice zahvatiti u svojoj vlastitoj cjelovitosti, a da se ne podlegne napasti njezinog naknadnog slaganja iz dijelova koji ju tvore?

Izvornoj cjelovitosti bitisanja tu-bitka Heidegger se približuje polazeći od fenomena tjeskobe (*Angst*). U fenomenologijskoj analizi, kojoj je ona kao temeljna raspoloženost i mogućnost bitisanja tu-bitka podvrgnuta, raščičava se »fenomensko tlo za izričito zahvaćanje iskonske cjeline bitisanja tu-bitka«; uzet kao cjelina tu-bitak *ek-sistira* kao briga.

Fenomenologijski opis tjeskobe pokazuje unitarnu određenost cjelovitog bitisanja tu-bitka kao brige. Analiza polazi od karakterizacije srozavanja kao bijega (*Flucht*; 184). Tu je riječ o svo-

⁴ Njem. *Befindlichkeit* je prema Heideggeru ontološki nazivak za raspoloženje, raspoloženost (*die Stimmung, das Gestimmtsein, SuZ* 134); »oćućenost« znači »kak nekomu je«, »kako se netko čuti«

⁵ Njem. *können* (npr. u izrazu *Sein-können* i sl.) znači 'možnost' u smislu djelujuće sposobnosti, dok *Möglichkeit* znači »mogućnost« u smislu onog što nije a može biti, »potencijalnost.

jevrnsnom ontološkom kretanju po kojem se tu-bitak udaljuje od samoga sebe: on uranja u neautetičnost i u »svijet« onoga čime je zaokupljen. To gibanje srozavanja nije neko kretanje od točke 1 do točke 2 i dalje, nego je to ona mobilnost koja je značajna za otvorenost tu-bitka kao takvog; srozavanje je naime svagdašnji način kako ono »tu« jest. Radi se o bijegu tu-bitka pred njim samim, pred njegovom autentičnom možnošću bitisanja (usp. 184).

Da bi se taj bijeg razumio, valja imati na umu da čovjek kao tu-bitak ovdje nije ni stvar, ni tijelo, ni osoba, nego je on otvorenost na-prosto, točnije: on je *njegova* vlastita otvorenost, to jest bitstveno svaki puta *moja* otvorenost (184 i 41). Ranije je, naime, Heidegger pokazao da se na pitanje »tko?« u odnosu na tu-bitak odgovara samo tako da se upozori na jedan način bitisanja, a ne na neku supstanciju ili osobu, te da je taj način bitisanja iskonski prožet *drugim* jer je on, tu-bitak, od samog svog početka bitak-s-drugim(a) (*Mitsein*).⁶ Bijeg pred sobom za tu-bitak je udaljavanje od iskonske otvorenosti koja je već oduvijek pretpostavljena kao dana i na neki način kao prihvaćena – da bi se moglo okrenuti prema »drugoj stvari«, prema unutarstvjetkom biću, srozati se na njega u isključivom bavljenju njime. Ta »druga stvar« nije nešto izvan te otvorenosti, ona je samo poseban način kako otvorenost jest. U ontološkom smislu uzet, bijeg od sebe k »drugoj stvari« je modifikacija same otvorenosti, njezin srozani, neautentični modalitet.

Tu-bitak je otvorenost; on to jest na pravi ili autentičan način odnosno na nepravi ili neautentičan način. Uzeta u strogom smislu, navlastito i čisto jednostavno, otvorenost je prožeta jednim »ne«, onim »ništa« svega raspoloživog i nazočnog⁷; uzeta na nepravi način, ona je zaposjednuta raspoloživim i nazočnim bićem na koje

⁶ Ovdje bi trebalo upozoriti na to da je tu-bitak kao bitak-na-svijetu u suštini bitak-sa i da je otvorenost svijeta uvijek otvorenost zajedničkog svijeta (118); da je tu-bitak kao bitak-sa suštinski u isti mah i nerazdijeljivo bitak radi drugih i za druge (*umwillen Anderer*, 123); da spoznavanje samoga sebe ide kroz uzimanje u obzir bitka-s-drugima: nema samospoznaje bez spoznaje odnosa s drugima (125). – Možda bi se *Mitsein* moglo opisati nazivkom »zajedničarenje«.

⁷ »Raspoloživo« i »nazočno« jesu prevedenice za njem. *zuhanden* i *vorhanden*.

se srozala. Budući, pak, da biće koje se javlja u krilu otvorenosti tvori jedan njezin vlastiti strukturalni moment, nije moguće da se tu-bitak drži kao otvorenost prožeta onim »ništa«: valja se vratiti odnosu s onim što se javlja u krilu otvorenosti. Taj povratak biću biva na dva načina: ili tako da tu-bitak čuva problematičan značaj otvorenosti i činjenice da je ona svaki puta neizbježno »moja« za svaki pojedinačni tu-bitak; ili pak tako da se u srozavanju na neautentično bitisanje ukine problematičnost otvorenosti. U tome i jest bijeg tu-bitka pred njim samim.

Taj bijeg je odvratanje (*Abkehr*), neautentična modifikacija otvorenosti. Polazeći od odvratanja, fenomenolog traga za mogućnošću povratka (*Hinkehr*); povratak znači: gledanje prema samom onom pred čim se bježalo, što je bilo izbjegavano. To pred čim se bježalo i što je bilo izbjegavano – pred čim se uvijek bježi i što je uvijek iznova izbjegavano – jest sama čista i jednostavna otvorenost kao takva. Povratak je pak omogućen tjeskobom koja naprasno nastupa usred same svagdašnje egzistencije. Prolom tjeskobe omogućuje povratak. Tjeskoba nije isto što i strah, makar se oba fenomena u svagdašnjem govoru u pravilu poistovjećuju. Strah se uvijek javlja pred nečim unutarstvjetkim prijetecim koje nam se opasno približava ili pak kao strah za nešto, npr. za način bitisanja bitka-u-svijetu koji je nečim zaokupljen ili se za nešto brine.

Ništa od svega toga u tjeskobi. Ono prijeteeće tjeskobe nije ništa određeno unutarstvjetko što može nanijeti štetu, naškoditi ili bilo kako ugroziti. Ono pred čim se tjeskoba tjeskobi posve je neodređeno – sve dotle da i sam svijet gubi svoju važnosti i postaje beznačajan (186). Budući da je i sam prostor »upisan« u značajnost (*Bedeutsamkeit*, 111), posvemašnja neutralizacija značajnosti u tjeskobi vodi k tomu da za tjeskobu nema ničeg ni »tu« ni »tamo« odakle bi se prijetnja konkretno približavala. Ono prijeteeće tjeskobe nije ništa i nije nigdje. To »nigdje« ne znači ukidanje prostora, nego ono samo naznačuje predio naprosto, otvorenost svijeta naprosto – bez igdje ičega, dakle *ništa*. Ono prijeteeće tjeskobe nije nešto što nadolazi iz nekog predjela, od nekud bilo

kud; ono je već uvijek tu, tako da stišće i oduzima dah (186).⁸ Što je, dakle, u krajnjoj analizi ono pred čim se tjeskoba tjeskobi? *Nichts ist es und nirgends* – ništa nije i nije nigdje, to je zapravo svijet kao takav. Čitav niz ekvivalencija koje Heidegger navodi pokazuje: svijet suštinski pripada k bitisanju tu-bitka kao bitka-na-svijetu pa je ono pred čim se tjeskoba tjeskobi bitak-na-svijetu kao takav (187).

Tu postaje očitim da svijet i bitak-na-svijetu znače isto: otvorenost ili ono »tu« – mjesto svih mjesta, lokalitet naprosto, prostor koji omogućuje susretanje s untrasvjetskim bićem. Bez tog poistovjećivanja svijeta i bitka-na-svijetu ne bi bilo moguće odrediti tjeskobu kao temeljno raspoloženje ili oćućenost u kojoj koincidira ovo dvoje: ono pred čim se tjeskoba tjeskobi (*Wovor*) i ono za što se ona tjeskobi (*Worum*). *Pred* čim se tjeskoba tjeskobi jest samo ono biti-na-svijetu, a tjeskoba ima tu posebnost da u modusu oćućenosti – egzistencijski – otvara svijet *kao* svijet.

Ono za što se tjeskoba tjeskobi nije neki način bitisanja tu-bitka niti neka određena mogućnost tu-bitka. Neodređenost onoga što u tjeskobi prijeti i neodređenost onoga što je izloženo prijjetnji idu rukom pod ruku; to je sam bitak-na-svijetu kao takav. Nije moguć bijeg u »svijet unutarstvetskih bića« ni u bezličnost neautentičnosti. Tu-bitak je bačen prema čistoj i vlastitoj mogućnosti bitisanja na svijetu i ujedno je krajnje upojedinačen. To znači: otvorenost bitka općenito svaki put je zapravo otvorenost jednog tu-bitka, to je svaki put *moja* otvorenost (41 sl.). To da je ta otvorenost svaki put *moja* znači neotuđivu upojedinačenost koja je strukturno povezana s činjenicom konačnosti otvorenosti – svaki put *moja* otvorenost. Tu strukturnu neotuđivu upojedinačenost izražava riječ *solus* u lat. izrazu kojeg Heidegger navodi: *solus ipse*, on-sâm.⁹

⁸ Njem. *Angst* povezano je s lat. *angustiae* (skučenost, tijesan prostor, tjesnac > tjeskoba) i dalje s *angere* (stezati, gušiti).

⁹ U ovom bi sklopu trebalo tematizirati odnos tjeskobe i smrti: ne tjeskobi li se tjeskoba (takoder) pred mogućnošću nemogućnosti tu-bitka u smrti? Smrt je tu-bitku vlastita mogućnost ne-bitisanja: smrt čini da tu-bitak više ni-je i ne može bitisati.

Ta upojedinačenost – *solus* – otvorena je prema sveukupnosti svega što jest; to se izražava u riječi *ipse* kojom je izražen način bitisanja otvorenosti prema svemu što jest. Ta otvorenost jest otvorenost zajedničkog svijeta. Nju pak karakterizira nabačaj prema mogućnosti ek-sistiriranja koja nije ona nekog u sebe samog zatvorenog bića, nego bića otvorenog drugima sebi sličnima i stvarima. Konkretna uobličena tog bića, odnosno njegova upojedinačenost, jest rezultanta odnosâ u kojima on jest s drugima i sa stvarima.

Tjeskoba prema tome vodi tu-bitak k svaki put vlastitoj čistoj mogućnosti bitisanja na svijetu koja nije ničim određena. Za nju se tjeskoba tjeskobi. Ono »pred čim« tjeskobe i ono »za što« tjeskobe istovjetni su; riječ je o bitku-na-svijetu (188). Ta se istovjetnost širi sve do trećeg momenta tjeskobe, naime do samog tjeskobljenja kao takvog. Tjeskobljenje konstituira jedan temeljan način bitka-na-svijetu. Tjeskoba egzistencijalno promatrana pokazuje da se u njoj ne radi o uspostavljanju odnosa između dva termina pomoću jednog srednjaka, nego sâmo iskušavanje tjeskobe jest element koji se u njoj pokazuje. Drugim riječima, u tjeskobi se pokazuje egzistencijalna istovjetnost (*Selbigkeit*) otvaranja i otvorenog, istovjetnost onog biti-na i svijeta; *biti-na* promatrano u svojoj upojedinačenosti, prihvaćenosti i neodređenosti, a *svijet* u liku svoje posvemašnje beznačajnosti. Što je time postignuto za razumijevanje brige kao bitisanja tu-bitka?

2.

Analiza fenomena tjeskobe pokazala je tu-bitak kao faktično egzistirajući bitak-na-svijetu. Njegove osnovne značajke jesu egzistencijalnost, faktičnost i srozanost. U jedinstvu tih značajki postaje uhvatljivo bitisanje tu-bitka kao takvo; ono se raskriva kao briga. Fenomenološka analiza otkriva to korak po korak.

Tu-bitak je ono biće kojemu je stalo do njega samoga, njemu se »radi« o njemu samom; u razumijevanju se pokazuje da se tu-bitak

pruža prema »naprijed«, prema mogućnostima vlastitog bitisanja. Prije nego li kao odnos prema drugim bićima čovjek, tu-bitak, jest odnos prema vlastitoj mogućnosti bitisanja; struktura njegova bitka je u tom pogledu nabačaj (*Entwurf*), pruženost ili propinjanje prema naprijed, on ide tako reći ispred samoga sebe, on ek-sistira. Taj pret-hod karakterizira tu-bitak kao bitak-na-svijetu: predan ili povjeren samome sebi tu-bitak je ujedno također već bačen na svijet; to izražava termin »faktičnost«. Ek-sistiranje je bačeno ek-sistiranje, tj. ono je određeno faktičnošću.

Faktično ek-sistiranje tu-bitka nije neka indiferentnost, u smislu bilo kakve mogućnosti, nego se tu-bitak ujedno pojavljuje i gubi u svijetu kao mjestu zbrinjavanja (*besorgte Welt*). U tom se smislu kaže da tu-bitak s-pada ili se srozava na ono za što se brine; bježeći od neudomljenosti (*Unheimlichkeit*) koja ga spopada u tjeskobi, tu-bitak se zadržava u okružju raspoloživog i nazočnog. Javnost onog bezličnog i neautentičnog, »kako se je u svijetu«, potiskuje otvorenost koja se kao takva raskrila u tjeskobi.

Bitisanje tu-bitka sažimlje Heidegger kao propinjavajući bitak koji već jest u svijetu (*Sich-vorweg-schon-sein-in-der-Welt*) i to na način pri-bivanja (*Sein-bei...*) pri unutarstvjski postojećem biću s kojim se susreće. To izražava nazivak briga (*Sorge*). Briga dakle znači: biti-ispred-sebe u onom već-biti-na-svijetu kao biti-pri unutarstvjski susrećućem biću; ona obuhvaća sve odrednice bitisanja tubitka ujedno: egzistencijalnost, faktičnost i srozanost.

U tom naprijed se propinjavajućem bitisanju nalazi se egzistencijalno-ontološki uvjet mogućnosti slobode za čovjeku vlastite egzistencijske mogućnosti. Možnost da *bude*, da bitiše, jest ono do čega je čovjeku izvorno stalo – i radi toga on jest tako kako on faktično jest. Bez obzira na to odnosi li se on slobodno prema mogućnostima koje mu se egzistencijski otvaraju te ih slobodno izabire, ili se pak prepušta onoj neautentičnoj i bezličnoj javnosti koja na nj iz okoline nadire, čovjek je kao tu-bitak *jestno*¹⁰ onaj

¹⁰ »Jestno« je prevedenica za njem. *wesentlich* – da bi se izbjegla uporaba pri- loga »bitno« koji je u opasnoj bliskosti s »biti«. Ako *bît* tu-bitka leži u njego- voj ek-sistenciji (usp. *SuZ* 42), onda prilog »jestno« to najbolje izražava.

koji se propinje prema naprijed, u ono pred njim njemu moguće ili nemoguće. Stoga je u svakom slučaju ustroj njegova bitisanja takav da se vidi kako mu je stalo do njegova bitka i da mu se o njemu radi.

U samom svojem bitisanju on *jest* radi toga do čega mu je stalo i o čemu mu se radi; on to nije naknadno, po izboru, on to neprestano tako *jest*. Ta tako shvaćena, ničim konkretnim ispunjena *briga* prethodi svakom lučenju djelovanja na »teorijsko« i »praktično«; ona ih kao takve omogućuje. Stoga Heidegger u nastavku inzistira na tome da briga prethodi fenomenima htijenja i željenja, porivu i težnji (194 sl.). Ovdje ćemo se nakratko zadržati na njegovom izlaganju htijenja (*das Wollen*, hotnja) kako bismo jasnije uočili njegovu egzistencijalnu ukorijenjenost u brizi te time ujedno pokazali ničim zasjenjenu izvornost same brige.

Možnost bitisanja, ono do čega je čovjeku u njegovome »biti« stalo, ima svoj način jestanja: ona jest kao bitak-na-svijetu. S tim je ujedno dan i odnos prema unutarstvjetkom biću. Briga se prema njemu konfigurira kao zbrinjavanje i skrb (*Besorgen, Fürsorge*). Htijenje zahvaća unutarstvjetko biće kao razumljeno, kao na svoje vlastite mogućnosti nabačeno biće; stoga u svaku hotnju spada ono što se hoće. Za ontološku mogućnost htijenja konstitutivni su ovi momenti: prethodeća otvorenost onog radi-čega naprosto (*Sich-vorweg-sein*, propinjenje prema); otvorenost onog što se daje priskrbiti odnosno svijet kao lokalitet onog već-biti (*Welt als das Worin des Schon-seins*); razumijevajući samo-nabačaj čovjeka prema njegovim možnostima bitisanja tako da on egzistencijski izabere svaki puta jednu mogućnost.

To je razvidno također odatle što je tu-bitak u svojem bitisanju već uvijek pri otkritom svijetu. On samog sebe razumije u svom nabačaju i izboru mogućnosti koje mu se pružaju u okružju onog otkrivenog – poznatog, dostupnog i prihvatljivog. To se određuje u skladu s izloženošću onog bezličnog i neautentičnog koje ograničava i nivelira mogućnost bitisanja tu-bitka na ono u svagdašnjici raspoloživo. Hotnja se ograničuje na priskrbljivo i time isključuje iz svog vidokruga ono moguće kao takvo. Možnost bitisanja *kao*

takva zaklonjena je čovjekovu razumijevajućem pogledu onim u svagdašnjici danim i raspoloživim.

Analitičko razotkrivanje brige pokazuje kako ona omogućuje sve odnose čovjeka kao tu-bitka prema onome s čime on ima posla u svom bitisanju. Briga nije ni zabrinutost ni bojazan ni revnosno obavljanje poslova – ona je skriveno tlo iz kojeg niču svi ti oblici odnošenja čovjeka prema njegovu svijetu. Nju valja shvatiti kao temeljni egzistencijalno-ontološki fenomen u kojem su objedinjeni njegovi strukturni momenti: egzistencijalnost, faktičnost i srozanost (*Sich-vorweg-sein-im-schon-sein-in einer Welt als Sein-bei der Welt*). Briga, uzeta apriorno-ontološki ili transcendentarno, jest prethodeći nabačaj iz prethodne bačenosti u svijet, kao pri-bivanje pri raspoloživom unutarsvjetskom biću, ukratko: bačeni nabačaj (*der geworfene Entwurf*).

3.

Bitisanje tu-bitka jest »u« brizi, njezin »sadržaj« jest samo to bitisanje. Ujedno, briga daje uvid u ustroj eksistencije, tj. u njezinu jestnu povezanost s faktičnošću i srozanošću tu-bitka. U brizi su objedinjeni svi momenti bitisanja tu-bitka.

U nastojanju da tu-bitak shvati kao izvornu cjelinu (233 i d.) Heidegger tematizira fenomen *smrti* kao »kraja« bitka-na-svijetu. Taj kraj pripada mogućnosti bitisanja te određuje svaki put njegovu moguću cjelinu. Način bitisanja te cjeline može biti pravi i nepravi, autentičan i neautentičan. Ne samo mogućnost nego i mogućnost – sposobnost udjelotvorenja mogućnosti – *autentičnog* bitisanja tu-bitka posvjedočena je samome tu-bitku u savjesti. *Savjest* daje nešto razumjeti, tj. ona *otvara*. Kao i druge fenomene samoočitovanja tu-bitka, tako i ovaj Heidegger načelno uzima u egzistencijalno-ontološkom smislu, koliko god inače njegove analize polazile od ontičko-egzistencijske razine fenomena. To je zahtjev njegove izabrane metodičke ograničenosti.

Formalna značajka savjesti – ta, naime, da ona otvara – upućuje na to da ju valja smjestiti u otvorenost tu-bitka. Sam tu-bitak u savjesti je otvoren na jedan istaknut način, naime na način zova (Ruf). »U savjesti tu-bitak zove samoga sebe« (275). Zov ne dolazi izvana, ne pogađa čovjeka iz okružja unutarsvjetskih bića, ni iz njegova okoliša ni iz njegova zajedničarenja (*Mit-sein*). Zov savjesti dolazi iz samog tu-bitka, upućen je tu-bitku i pogađa ga u njegovoj samosti (*Selbst*). »Zov dolazi iz mene, ali i na mene« (275). Zov ništa ne dovikuje samosti, on ju šuteći poziva; zov je poziv čovjeku, tu-bitku, na to da bude on-sam iz svoje najvlastitije mogućnosti bitisanja. Briga je ona koja u zovu savjesti zove tu-bitak da »uhvati« svoju najvlastitiju mogućnost bitisanja. Savjest se tu otkriva kao posvjedočenje (*Bezeugung*) koje pripada samome tu-bitku i koje ga suočuje s njegovim najvlastitijim moći-biti.

Zovu savjesti – šutljivom, bezglasnom – odgovara moguće slušanje; sam, naime, govor o zovu uključuje mogućnost slušanja. Slušanje pak je modus razumijevanja. Ako dakle tu-bitak sluša i razumije zov savjesti i ako je točno da mu taj zov ništa ne dovikuje nego ga šutke zove u smjeru njegova najvlastitijeg moći-biti, onda slijedi da je razumijevanje zova savjesti usmjereno na samo jedno: htjeti-imati savjest (*Gewissen-haben-wollen*, hotnja imanja savjesti), na odluku za htijenje imanja savjesti koja tu-bitak suočuje s njegovom najvlastitijom otvorenom možnošću bitisanja.

Taj zov je zov brige; njezina struktura uobličuje strukturu zova pa se on određuje kao *naprijed* zovući *povratni* zov. On zove tu-bitak naprijed u njegovu najvlastitiju mogućnost bitisanja koja je pred njim; to odgovara onom momentu brige koji smo nazvali propinjanje prema... (*Sich-vorweg-sein*). Zov je ujedno povratni jer se u njemu izražava drugi moment brige: prethodna smještenost tu-bitka na svijetu (*Schon-sein-in-der-Welt*) koja sa sobom nosi ono biti-pri, tj. pribivanje tu-bitka pri nazočnim bićima »unutar« svijeta. Međutim, taj treći moment brige u zovu savjesti je nadiđen u tom smislu da zov priječi srozavanje tu-bitka na ono bezlično neautentično koje vlada u javnosti. Hotnja imanja savjesti »čini« da briga kao bačeni nabačaj ne »potone«, ne »sroza« se na bezličnost. Zaključno: savjest koja zove »ima svoju ontološku

mogućnost u tome da je tu-bitak u temelju svojeg bitisanja briga« (277).

4.

Heidegger gura analizu savjesti dalje, uvijek uzimajući u obzir egzistencijski govor savjesti koji čovjeku govori da je dužan/kriv¹¹, koja opominje da bi on to pod određenim uvjetima mogao postati ili da on to nije jer si nije svjestan krivnje/duga. Cilj je razvijanje egzistencijalnog pojma krivnje/duga koji odgovara egzistencijalnom pojmu savjesti.

Tu-bitak, čije je bitisanje briga, može postati i biti kriv za nešto, biti dužan nekome i skriviti nešto – to su doduše trivijalna iskustva, ali ona su egzistencijalno-ontološki važna. U temelju im je to da je tu-bitak dužan (*schuldig*). To mu otkriva povratni zov savjesti koja zove naprijed i usmjeruje njegovo propinjanje prema njegovim najvlastitijim mogućnostima; tu je u igri neko trebanje (*das Sollen*): savjest daje tu-bitku razumjeti da sama sebe treba vratiti k sebi samom iz izgubljenosti u bezličnost i anonimnost javnosti. Tu-bitak duguje to samome sebi. Pravo slušanje tog šutljivog poziva savjesti jednako je čovjekovu samo-nabačaju na njegovu najvlastitiju pravu mogućnost bitisanja. Čovjek duguje samome sebi taj njemu samom najvlastitiji nabačaj. Taj dug ostaje makar se tu-bitak srozao na nepravi bezlični način bitisanja. U tom slučaju dug je ujedno i krivnja – neodgovaranje zovu.

Stoga možemo reći: čovjek je u svojem samo-nabačaju uvijek dužan, on je uvijek u dugu, a pritom on može postati također kriv. Moći biti kriv u polju je njegovih mogućnosti i postaje zbiljom kad tu-bitak prečuje šutljivi zov savjesti koja ga zove natrag k samome sebi. Tu-bitak je *ujedno* onaj koji u savjesti zove, koji

¹¹ Njem. Schuld pokriva u hrv. kako »dug« tako i »krivnju«; ta se dva nazivka u nas samo dijelom preklapaju pa ih ovdje pišemo kriv/dužan, osim na mjestima gdje je iz konteksta posve jasno kad je riječ o jednom odnosno drugom.

je pozvan i koji je dozvan: – onaj koji zove jest tu-bitak koji se u svojoj bačenosti tjeskobi za mogućnost svojeg bitisanja; – onaj koji je pozvan jest upravo tu-bitak: pozvan k svojem najvlastitijem moći-biti; – onaj koji je u pozivu dozvan (*aufgerufen*) jest tu-bitak: dozvan iz svojeg pribivanja pri zbrinutom svijetu, tj. pri unutarsvjetskom bivstvujućem biću. Ukratko: čovjek, tu-bitak, jestno duguje samoga sebe samome sebi.

5.

Tematika savjesti vodi k temi odlučnosti. Odlučnost (*Entschlossenheit*) je istaknuti modus otvorenosti tu-bitka. Ona se sastoji u tome da tu-bitak »hvata« svoju vlastitu mogućnost bitisanja u polju svojih mogućnosti. Otvoren-odlučan, on ide naprijed u svoju uvijek novu – buduću – mogućnost bitisanja tako što iskoračuje iz svojeg prethodnog već-biti-na svijetu. Koliko god bila vezana uz to svoje prethodno »već tu«, odlučnost je ništa manje izvorno također prethodeća (*vorlaufende*) svakoj konkretnoj odluci u kojoj tu-bitak ostvaruje neku od svojih egzistencijskih mogućnosti. Prethodeća odlučnost egzistencijalno-ontološki omogućuje egzistencijske odluke u kojima tu-bitak ozbiljuje samoga sebe kao eksistencija.

Odlučnost je moguća samo u »događanju« ili »izvršenju« toga da tu-bitak *jest*, da bitiše. To pak biva kad tu-bitak u svome bitisanju na sebe preuzima svoje biti-dužan kao stalnu i trajnu odrednicu (305). To znači: čovjek, tu-bitak, od-dužuje se samome sebi u svom djelovanju donášajući odluke. Odluke, pak, donáša u svom obzorju odlučivanja, obzorju naime koje mu se otkriva u suočavanju s njegovom vlastitom konačnošću. Budući da je smrt nezaobilazna mogućnost tu-bitka koja ga čini cijelim, razumije on polje svojih mogućnosti i ujedno samoga sebe kao cijelog, »do svog kraja«, kako kaže Heidegger, te tumači to na egzistencijalnoj razini kao »bitak za kraj« (305). Tek pred smrću, u suočenosti sa svojom konačnošću, može tu-bitak razumjeti i tumačiti moguć-

nosti koje mu se otvaraju kao svaki puta njegove, sagledavane u odnosu prema smrću ograničenom »polju« u kojem se »odvija« njegovo bitisanje.

Kad to čovjek čini stalno i trajno, bitiše on na autentičan, pravi i vlastit način (*eigentlich*). To stalno i trajno činjenje Heidegger označuje kao pret-hodeće (*vorlaufend*), tj. ono prethodi svakoj odluci i nosi svaku odluku. U zbivanju tog pret-hođenja tu-bitak je u pravoj odlučnosti, koju Heidegger naziva prethodeća odlučnost (*vorlaufende Entschlossenheit*). Sad je tu-bitku jasno otvorena također mogućnost pada u neodlučenost bezlične javnosti (*das Man*); no taj pad nije neka nužnost jer se tu-bitak osigurava protiv toga time što uvijek iznova – trajno i stalno – »izvršava« pravu odlučnost. Time smrt nije gurnuta u stranu niti tu-bitak pada u neku odvojenost od svijeta. Naprotiv, makar je u svemu tomu prisutno također temeljno raspoloženje tjeskobe, tu je ništa manje prisutna i »spremna/borbena radost« (*gerüstete Freude*, 310) zbog sada otkritih mogućnosti sebeodređenja tu-bitka u njegovoj mogućnosti bitisanja. – Heidegger međutim ne određuje pobliže odnos tjeskobe i spremne radosti.

U nastavku on povezuje prethodeću odlučnost s vremenom. Pret-hodeća odlučnost temelji se u vremenitosti (*Zeitlichkeit*) tu-bitka: »Bitak za najvlastitiju istaknutu mogućnost bitisanja [...] moguć je samo tako da tu-bitak u svojoj najvlastitijoj mogućnosti uopće može na-doći na sebe« (325). Prethodno se pak pokazalo da je briga ona koja u sebi nosi moment puštanja nadolaska na sebe (*Sich-auf-sich-zukommenlassen*): u tome leži fenomen budućnosti (*Zukunft*). Budućnost tu nije nešto što se još nije ozbiljilo i što tek jednom treba biti, nego je ona nadolazak (*diekunft*) u kojem tu-bitak u svojoj vlastitoj mogućnosti bitisanja prispijeva na sebe (325). Dva su momenta budućnosti ovdje u igri: s jedne strane, nešto nadolazi na tu-bitak i, s druge strane, sam je tu-bitak onaj koji nadolazi na sebe. Time je izbjegnuto da se budućnost shvati kao puka projekcija još neozbiljenih mogućnosti tu-bitka niti kao nešto što je od njega odvojeno i njemu tuđe; naprotiv, budućnost je *njegova vlastita* – on je nosi u sebi.

To bitisanje tu-bitka jest vremenovanje; tu-bitak - bačeni nabačaj – ozbiljuje samoga sebe vremenujući. Ako briga znači: biti-ispred-sebe u onom već-biti-na-svijetu kao biti-pri unutarsvjetski susrećućem biću, onda je odatle razvidno da je vremenovanje *smi-sao* brige, ono odkud se i u čemu se briga razumijeva *kao* briga.